

АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ТАРИХНИ ЎҚИТИШНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ ОРТТИРИШ ОМИЛИ

Эскараев Талгат Амангелдиевич

Нукус давлат педагогика институти докторанти, Ўзбекистон

Аннотация: Мақолада ахборот технологиялари тарихни ўқитишнинг самарадорлигини орттириш омили. Таълимни ахборотлаштириш талабалар ва ўқитувчилар ходимларининг сайёрамизнинг турли қисмларида сақланадиган катта миқдордаги маълумотларга эркин кириш учун шароит яратиш масалаларига бағишланган.

Калит сўзлар: ахборот технология, лойиҳа, анъанавий, замонавий технология, ресурс, масофавий, универсал, восита, субъект, объект.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ – ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ

Эскараев Талгат Амангельдиевич

*Докторант Нукусского государственного педагогического
института, Узбекистон*

Аннотация: В статье информационные технологии являются фактором повышения эффективности преподавания истории. Информатизация образования посвящена вопросам создания условий для свободного доступа обучающихся и ППС к большим массивам информации, хранящимся в разных уголках нашей планеты.

Ключевые слова: информационные технологии, проект, традиционные, современные технологии, ресурс, удаленный, универсальный, инструмент, субъект, объект.

INFORMATION TECHNOLOGY IS A FACTOR INCREASING THE EFFICIENCY OF HISTORY TEACHING

Eskaraev Talgat Amangeldievich

Doctoral student of Nukus State Pedagogical Institute, Uzbekiston

Abstract: In the article, information technology is a factor of increasing the effectiveness of history teaching. Informatization of education is devoted to the issues of creating conditions for students and teaching staff to freely access large amounts of information stored in different parts of our planet.

Keywords: information technology, project, traditional, modern technology, resource, remote, universal, tool, subject, object.

Янгиланаётган Ўзбекистон шароитида илғор рақамли иқтисодиёт механизми, ижтимоий ва масофавий электрон муассасалар ва қурилмалар бунёдкорлиги, замонавий илмий йўналишлар ва технологияларни яратувчи ёш креатив (ижодий) фикрловчи мутахассис олимларни тарбиялаш, уларни замон талабига жавоб берадиган илмий ва услубий ғоялар, лойиҳалар ва тавсиялар билан қуроллантириш муҳим давлат даражасига молик аҳамият касб этмоқда. Жамият ривожланишининг ҳозирги босқичида мактаблар ва университетларда таълим мазмунини янгилаш фақат янги педагогик технологияларни ишлаб чиқиш ва профессионал ўқитувчиларни тегишли тайёрлаш орқали мумкин. Шунинг учун бугунги кунда гуманитар фанлар, хусусан тарих ва ижтимоий фанларни ўқитиш жараёнида инновацион технологияларни ва шахсий компьютердан тизимли фойдаланишни жорий этиш жуда муҳимдир. Янги ахборот технологиялар, анъанавий ўқитиш усулларини алмаштирмасдан, уларни тўлдиради ва бутун таълим тизимини ривожлантириш учун янги имкониятлар яратади. Технологиялар учун технологияларни ишлаб чиқиш эмас, балки улардан билим ва ўрганишга қизиқишни сақлаб қолиш ва ривожлантириш учун фойдаланиш замонавий таълимнинг долзарб вазифасидир, уни модернизация қилишда таълимни ахборотлаштиришга алоҳида аҳамият берилади.

Ҳозирги кунда педагогик муаммоларни ахборот технологиялари ёрдамида ҳал қилиш мумкин. Ўқитишнинг ахборот технологиялари ўқув фаолиятини амалга ошириш учун ишлатиладиган электрон воситалар ва уларнинг ишлаш усулларини белгилайди. Таълимни ахборотлаштириш талабалар ва ўқитувчилар ходимларининг сайёрамизнинг турли қисмларида сақланадиган катта миқдордаги маълумотларга эркин кириш учун шароит яратиш деб тушуниш зарур [1].

Таълимни модернизациялаш ва ягона ўқув ахборот муҳитини яратишдан асосий мақсад ахборот технологиялари воситасида замонавий педагогик технологияларни жорий этиш орқали таълим сифатини оширишдан иборат. Ахборотлаштириш анъанавий ва замонавий педагогик технологиялар интеграциясини таъминлайди. Таълим муассасасининг ўқув ахборот муҳити таълимни ахборотлаштириш, ўқитишнинг ахборот технологиялари, анъанавий ва замонавий педагогик технологиялар каби таркибий қисмларни ўз ичига олади.

Ахборотлаштиришнинг асосий вазифаси ахборотлаштиришнинг маълумотлар базасини яратишдир. Ахборот базаси: ахборотни қайта ишлашнинг универсал воситалари, ахборот муаммоларини ҳал қилишнинг умумий усуллари, таълимда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш усуллари. Моддий - техник база, унинг асоси компьютерлаштиришдир, гарчи у ахборотлаштиришнинг жуда

муҳим таркибий қисми сифатида қаралса ҳам, бошқа техник воситалар билан бир қаторда: аудио, видео ва мультимедиа, телекоммуникация воситалари.

Илмий-услубий база икки жиҳатдан кўриб чиқилади:

- а) ўқув фаолиятида АКТдан фойдаланиш;
- б) ахборот-таълим ресурсларини яратиш.

Ахборотлаштиришнинг мазмуни таълим ва ахборот тизимини барқарор ривожланиш ва самарадорликнинг асосий зонасига киришни таъминлайдиган чора-тадбирлар мажмуи бўлиши мумкин. Ахборотлаштириш натижасида ишончли, ўз вақтида ва сифатли маълумотларни бериш механизмларини бошлаши мумкин бўлган, таълим ва ахборот хизматлари доирасини кенгайтиришни, индивидуал таълим траекториясини танлаш ва таълим сифатини яхшилаш имкониятини берадиган таълим ва ахборот муҳити яратилади.

Таълим тизимининг асосини юқори сифатли ва юқори технологик ахборот-таълим муҳити ташкил этади. Унинг яратилиши ва ривожланиши техник жиҳатдан мураккаб ва қиммат вазифадир. «Аmmo айнан у таълим тизимининг технологик асосини тубдан модернизация қилишга, замонавий талабларга жавоб берадиган очиқ таълим тизимига ўтишга имкон беради» [2]. Электрон ва анъанавий ўқув материаллари ягона таълим муҳитининг бир қисми сифатида бир - бирини уйғун равишда тўлдириши керак. Энг янги ахборот технологияларидан фойдаланиш анъанавий усуллар билан ҳал қилиниши қийин ёки имконсиз бўлган педагогик муаммоларни ҳал қилишга ёрдам бериши керак.

Университетнинг ахборот - таълим муҳитини яратиш ва ривожлантириш учун таълим муассасасининг илмий-услубий, ахборот, технологик, ташкилий ва педагогик салоҳияти максимал даражада жалб қилиниши керак. Чуқур анъаналарга эга бўлган мавжуд таълим тизимининг тажрибаси ва афзалликларидан фойдаланган ҳолда, таълим муассасасида мавжуд бўлган барча ахборот технологияларини бирлаштирган янги очиқ таълим тизимини яратиш, педагогик ва бошқарув ходимларининг услубий ва ахборот воситаларидан тўлиқ онгли фойдаланишга ўтишини таъминлаш керак.

Таълимни ахборотлаштириш жараёни, фан соҳалари ва атроф-муҳит қонунларини билишнинг интеграция тенденцияларини қўллаб-қувватлаш, унинг потенциалидан талаба шахсини ривожлантириш, унинг ижодкорлик даражасини ошириш, муқобил фикрлаш қобилиятини ривожлантириш, атроф-муҳитни ривожлантириш кўникмаларини шакллантириш учун ёндашувларни ишлаб чиқишни амалга оширади ҳам ўқув, амалий вазифаларнинг ечимини топиш стратегияси, ўрганилаётган объектлар, ходисалар, жараёнлар, улар ўртасидаги

алоқаларни моделлаштириш асосида қарорларни амалга ошириш натижаларини башорат қилиш.

Таълим мақсадлари ва мазмунини ўзгартириш таълимни ахборотлаштириш жараёнида етакчи бўғин ҳисобланади. Ўқув жараёнини технологик қайта жиҳозлаш, ўқитишнинг янги усуллари ва ташкилий шакллари пайдо бўлиши таклиф етилган мақсадларга еришишни таъминловчи воситадир.

Таълим мазмунининг ўзгариши бир неча йўналишда боради, уларнинг аҳамияти жамиятни ахборотлаштириш жараёнининг ривожланиши билан ўзгаради:

- Биринчи йўналиш информатика соҳасида талабаларнинг касбий тайёргарлигини таъминлайдиган ўқув фанларини шакллантириш билан боғлиқ.

- Иккинчи йўналиш - кенгайиб бораётган ахборотлаштириш воситалари, улардан фойдаланиш инсон фаолиятининг барча соҳаларида зарур бўлиб келмоқда. Ушбу жараён барча даражадаги барча ўқув фанларининг мавзу мазмунини ўзгартиришга олиб келади.

- Учинчи йўналиш ахборотлаштиришнинг ўқув мақсадларига чуқур таъсири билан боғлиқ. Жамиятни ахборотлаштириш жараёнлари ривожланиб бориши, инсоният томонидан тўпланган билимларни, ҳар бир инсон учун зарур бўлган таълимнинг энциклопедик табиати ҳақидаги ғояларни қайта қуриш ишлари олиб борилиши билан у тобора кўпроқ сезилади.

Агар анъанавий таълим тизимида дарслик билим манбаи бўлса ва ўқитувчи билишнинг бошқарувчи субъекти бўлса, унда таълимнинг янги парадигмасида у кўпроқ талабаларнинг мустақил билим фаолияти ташкилотчиси, ваколатли маслаҳатчи ва ёрдамчи сифатида ишлайди.

Ушбу тизимнинг барча элементлари ўқитувчи, талаба ва ахборот технологиялари воситалари ўртасида ҳар хил мустақил фаолият турларини (ахборот-таълим ва экспериментал тадқиқотлар) бажаришга йўналтирилган фаол ахборот ўзаро таъсири жараёнларининг пайдо бўлиши ва ривожланишига ёрдам берадиган ахборот-мавзу муҳитида ишлайди. Янги ахборот технологиялари деганда замонавий техник ахборот воситалари (аудио, видео, компютер ва компютер ўқув дастурлари, электрон почта, Интернет ва веб - технологиялар) ёрдамида барча технологиялар назарда тутилади.

Таълим соҳасидаги мутахассислар орасида жуда кенг тарқалган фикр шундан иборатки, таълим жараёнида компютер ва телекоммуникация технологияларидан фойдаланиш таълимни модернизациялаш учун зарур бўлган ягона нарса ҳисобланади. Бироқ, таълимда ахборот технологияларининг ўзи эмас, балки ундан фойдаланиш таълим

мақсадларига тўғри эришиш учун қанчалик хизмат қилади. Бу шуни англатадики, ўқув технологияларини танглаш ўқув курсларининг мазмуни, тингловчиларнинг фаоллик даражаси, уларнинг ўқув жараёнига жалб қилиниши, аниқ мақсадлар ва кутилаётган ўқув натижаларини таҳлил қилишга асосланган бўлиши керак. Шунинг учун таълимда ахборот технологияларини жорий этишнинг энг муҳим босқичи уни жорий этиш учун қулай бўлган дидактик шароитларни аниқлашдир.

Уни жорий этишнинг дидактик шартлари – бу профессор-ўқитувчиларнинг инновацион фаолияти натижасида юзага келган, уни жорий этиш асосида талабаларнинг касбий тайёргарлиги даражасининг сифат жиҳатидан ўзгаришига ҳисса қўшадиган интеграл ўқув мақсадларини амалга оширадиган субъект-объект-субъект муҳитининг педагогик буюртма қилинган ҳолати. Буларга қуйидагилар киради:

- таълим муассасаларида ахборот технологиялари бўйича ўқитишни амалга оширишга имкон берувчи замонавий техник воситаларнинг мавжудлиги (компьютерлар ва унинг локал тармоқлари, мультимедиа, CD ROM маълумотлар базалари ва зарур педагогик дастурий таъминот);

- замонавий ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда ўқув жараёнини амалга ошириш учун ўқитувчилар таркибининг етарли даражада малакаси;

- янги нарсаларни ўрганишга тайёрлик, ундан фойдаланишга ўқув предметлари (талабалар ва ўқитувчилар) нинг ижобий психологик-педагогик муносабати мавжудлиги;

- таълимнинг янги мақсадларига ва жамиятда содир бўлаётган ахборотлаштириш жараёнига мос келадиган фанларнинг интеграциялашган курсларини яратиш.

Замонавий ахборот технологияларига йўналтириш қуйидаги қоидаларнинг бажарилиши билан изоҳланади:

- модулликни ўрганиш тамойилларида; «натижага бергунча ўрганиш»; ўқувчининг бошланғич тайёргарлик даражасига қараб траектория ва машғулот вақтининг ўзгарувчанлиги;

- ўқитишнинг шакл ва усулларида, фаол усулларда, масофавий таълим олиш имконияти; таълимни индивидуаллаштириш;

- ўқув жараёнини назорат қилиш ва бошқариш усулларида, модуллар бўйича тақсимланган назорат; тезкор ва объектив назорат; назорат натижалари асосида индивидуал дастурларни сошлаш; автоматлаштирилган таълимни бошқариш тизимларига ўтиш;

- ўқитиш воситаларида компьютер дастурлари, тренажёрлар, электрон энциклопедиялар, маълумотлар базалари, ахборот қидирув тизимлари, multimedia муҳитларидан фойдаланилади.

Анъанавий технологиялар интеграциясини ахборотлаштиришнинг

асосий вазифаси деб замонавий ягона ахборот таълим муҳитини яратиш деп биламиз. Таълимга табақалаштирилган ёндашувни замонавий ахборот технологиялари ва мультимедиа лойиҳалари ёрдамида ҳам амалга ошириш мумкин. Ўқитувчи талабанинг индивидуал қизиқишлари ва имкониятларини ҳисобга олган ҳолда лойиҳа мавзусини шакллантиради, уни ижодий ишларга ундайди. Бундай ҳолда, талаба ўз ижодий салоҳиятини рўёбга чиқариш имкониятига ега, материални тақдим этиш шакли, уни тақдим этиш усули ва кетма-кетлигини мустақил равишда танлайди. Ўқув дастурлари ўқитувчи учун ҳам, талаба учун ҳам деярли чексиз имкониятларни тақдим этади, чунки улар яхши ташкил этилган маълумотларга ега. Иллюстрациялар, анимациялар ва видеоклипларнинг кўплиги, материалнинг гиперматнли тақдимоти, овозли аккомпанимент, билимларни синов шаклида синаб кўриш қобилияти, муаммоли масалалар ва вазифалар талабага нафақат материални қабул қилишнинг қулай суръати ва шаклини мустақил равишда танлашга имкон беради, балки уларни кенгайтиришга имкон беради ва билимларини чуқурлаштиради.

Университет тарихий таълимни модернизация қилиш жараёни инновацион ўқитиш технологияларини ишлаб чиқишни талаб қилади. Инновацион ҳаракатни ташкил этишнинг самарали шаклларидан бири минтақавий экспериментал майдонлар бўлиши мумкин, [3] уларнинг вазифаларига қуйидагилар киради:

- ўқитишнинг янги усуллари, шакллари ва воситаларини лойиҳалаш;
- шахсий таълимнинг янги тамойиллари, усуллари ва воситаларини ишлаб чиқиш;
- таълим, тарбия ва шахсий ривожланиш жараёнини бирлаштирган таълим амалиётининг янги моделларини яратиш.

Минтақавий тажриба майдончасининг ўзига хос хусусиятлари, биринчи навбатда, иштирокчилар таркиби билан аниқланиши керак. Турли хил ўқув юртларининг тарих ўқитувчилари ягона ижодий жамоада бирлашишлари керак: университетлар, ўрта махсус таълим муассасалари ва умумий таълим мактаблари. Бундай уюшма тарих ўқитишда узвийлик ва ўзаро боғлиқликни таъминлай олади.

Яна бир ўзига хос хусусият эксперимент шаклида – ўрта ва олий мактабларда тарихни ўқитишнинг инновацион технологияларини биргаликда ишлаб чиқиш асосида ўқитувчилар ва тарих ўқитувчиларининг ижодий қобилиятларини ривожлантириш [4]. Эксперимент иштирокчиларининг асосий тадқиқот объекти уларнинг касбий ижодий салоҳияти бўлиб, тадқиқот предмети эса тарихни ўқитишнинг инновацион усуллари, методлари, воситалари ва шакллари ҳисобланади. Эксперимент иштирокчиларининг ҳар бир гуруҳи учун тадқиқот фаолиятининг вазифалари тарих ўқитиладиган ўқув юртларининг турига қараб батафсил баён қилиниши керак бўлади. Минтақавий тажриба майдончаси иштирокчиларининг иш шакллари индивидуал, гуруҳли ва жамоавий тадқиқот фаолиятини ўз ичига олади.

Тадқиқот усуллари илмий-услубий, педагогик, психологик, тарихий адабиётларни таҳлил қилишни ўз ичига олади; тарихни ўқитиш тажрибасини тизимлаштириш ва умумлаштириш; муаллифлик усулларини ишлаб чиқиш ва экспериментал текшириш. Умумий муаммо бўйича тадқиқот ишлари аниқ белгиланган алгоритмга мувофиқ амалга оширилади:

- илмий-методик адабиётлар таҳлили асосида муаммонинг ўрганилганлик даражасини аниқлаш;
- тарихни ўқитишнинг инновацион тажрибасини ўрганиш, тавсифлаш кейинги таҳлил билан;
- университетнинг тарих факултети базасида тажриба ишларини ўтказиш учун назарий тайёргарлик;
- муаллифнинг инновацион техникасини моделлаштириш;
- муаллифнинг инновацион усулларини экспериментал текшириш;
- педагогик ўқувларда олинган натижаларни жамоавий муҳокама қилиш;
- тадқиқот натижаларини илмий мақолалар шаклида рўйхатдан ўтказиш ва уларни нашр етиш;
- халқаро ва республика миқёсидаги илмий-амалий анжуманларда иштирок етиш.

Шундай қилиб, локал тажриба платформаси қўшма жамоавий ижодий тадқиқот лойиҳаларида малака ошириш учун шароит яратади. Вилоятлардаги университетларнинг тарихий факултетлари асосида ҳар йили ижодий тадқиқот жамоавий лойиҳасининг бир шакли бўлган реконструкция кўргазмалари ўтказилиши мумкин. Тарих ўқитувчилари ва ўқитувчиларининг экспериментал ишлардаги иштироки касбий ижодкорлик қобилиятлари ва қобилиятларини шакллантиради ва ривожлантиради, уларни ўзгарувчанлик ва муқобил мактаб ва университет тарих таълими шароитида касбий фаолиятга тайёрлайди.

АДАБИЁТЛАР

1. Қиличева Ф.Б. Таълим иқтисодиёти ва менежменти. Ўқув қўлланма. – Тошкент: 2012.
2. Султанов Т. Проблемы развитие интеллектуального потенциала независимой Республики Узбекистан. Автореф. дисс... канд. филос. наук. – Тошкент: 1995. – 18 с.
3. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Теория и методика преподавания истории: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 384 с.
4. Троицкий Ю.Л. Новая технология исторического образования // История. 1994. № 45; он же. Нужен ли школе учебник истории? // История. 1997. № 25.